

Økologiske bælgfrugter i Danmark: Økonomisk potentiale og risici i forhold til vårbyg

Anna Borum, Innovationscenter for Økologisk Landbrug

I artiklen undersøges den økonomiske rentabilitet af økologiske markærter sammenlignet med vårbyg gennem en break-even analyse. Resultaterne viser, at vårbyg aktuelt er mere økonomisk fordelagtig. Bælgfrugter rummer dog et langsigtet potentiale i forhold til klima, ernæring og bæredygtighed, men har også en højere dyrkningsrisiko og afhængighed af markedets betalingsvillighed.

Bælgfrugter er populære i fødevaredebatten, særligt set i lyset af deres klima- og ernæringsmæssige fordele. Ifølge Fødevarestyrelsens kostråd fra 2021 anbefales et dagligt indtag på 100 gram tilberedte bælgfrugter, svarende til 30-50 gram tørrede bælgfrugter. Dette understøtter et øget fokus på at integrere bælgfrugter som en mere udbredt fødevarekilde i danskernes måltider. Bælgfrugter som linser, kikærter, lupiner, ærter og hestebønner udgør en plantebaseret proteinkilde med et relativt lavt klimaaftryk sammenlignet med animalske produkter.

Et centralt led i værdikæden for bælgfrugter er primærproduktionen, hvor danske landmænd skal træffe beslutninger om dyrkningsvalg og afsætningsmuligheder.

En af de mest lovende bælgafgrøder til konsumformål i dansk kontekst er markærten,

som kombinerer god dyrkningssikkerhed med ernærings- og miljømæssige fordele. Spørgsmålet er dog, om det er økonomisk attraktivt for danske landmænd at vælge markært frem for mere udbredte afgrøder som vårbyg – især inden for økologisk produktion, hvor vårbyg udgør det største areal.

På trods af de nævnte fordele udgør bælgfrugter stadig en beskeden andel af det samlede landbrugsareal i Danmark. Ifølge Landbrugsstyrelsens tal for 2024 udgjorde det økologiske areal med markært 3.070 ha sammenlignet med 24.178

ha økologisk vårbyg. Denne forskel peger på en betydelig underudnyttelse af potentialet for bælgrugter i dansk primærproduktion.

Spørgsmålet er, om det er økonomisk fordelagtigt for danske, økologiske landmænd at dyrke bælgrugter frem for vårbyg? Og hænger afsætningsprisen sammen med den risiko, der er ved at dyrke bælgrugter til konsum?

For at belyse rentabiliteten i de to forskellige afgrøder, markært og vårbyg, anvendes en såkaldt break-even analyse. Break-even er et begreb inden for erhvervsøkonomi, som anvendes til at beregne, hvornår en virksomhed begynder at generere overskud, typisk udtrykt som en mængde eller salgsvolumen. Break-even punktet er det punkt, hvor virksomhedens indtægter netop dækker dens omkostninger ved produktion eller fremstilling. I break-even punktet er der "no profit, no loss", altså hverken overskud eller underskud. Da formålet med en virksomhed er at skabe profit, tilstræbes det at ligge over dette punkt.

I databasen Farmtal Online er der fundet budgetkalkuler for de to afgrøder, markært og vårbyg, begge i en økologisk produktionsform på jordtype JB5+6 med tal gældende for 2025. Kalkulerne indeholder blandt andet oplysninger om det forventede udbytte af den pågældende afgrøde,

omkostninger til udsæd og de forventede maskin- og arbejdsomkostninger for dyrkning af afgrøden. Disse data er anvendt i en break-even analyse på henholdsvis markært og vårbyg med salg af halm. Budgetkalkulerne er lavet under antagelse om almindelig driftsledelse og gennemsnitlige forudsætninger og forhold, samt under antagelse af at kalkulerne er opstillet for ét år. Dyrkning af bælgssæd til konsum har ofte en række ekstraopgaver tilknyttet, for eksempel skadedyrssikring, mere rensning, der frasorterer urenheder, og ekstra rengøring af udstyr for at sikre en glutenfri produktion. Disse meromkostninger er ikke indregnet i de nedenfor beskrevne resultater af break-even analyser af hensyn til simpelhed, og fordi der ikke findes data af dette for 2025.

Der er i break-even analysen regnet med en forpagtningsafgift for jord på 5.000 kr. pr. ha, og der tages udgangspunkt i en modelmark på 50 ha. Der er indregnet økologitilskud, men ikke generel landbrugsstøtte, ligesom der heller ikke er taget højde for tilskud gennem den etårige bioordning vedrørende varieret planteproduktion. Desuden indgår der i analysen forpagtning af jord i stedet for køb af jord, og der skal i så fald ikke indregnes afskrivninger, lånerenter og lignende kapitalomkostninger til faste omkostninger. Der er regnet med en pris på 3,50 kr. pr. kg markært og 2,30 kr. pr. kg for vårbyg

med en værdi for halm på 0,85 kr. pr. kg. Til sammenligning har prisen på markært ligget på 4,95 kr. pr. kg i 2022 og 3,80 kr. pr. kg i 2023, mens vårbyg i samme periode har ligget på henholdsvis 3,00 kr. pr. kg og 2,30 kr. pr. kg. Prissætningen for halm er en beregnet intern værdi og afspejler ikke nødvendigvis markedsprisen, som i høj grad bestemmes af det lokale og regionale udbud og efterspørgsel.

Resultaterne viser, at break-even i de to scenarier nås inden for de 50 ha. For markært nås break-even ved 47 ha, og for vårbyg med salg af halm nås break-even ved 38 ha. Dette viser, at blandt de to alternativer er det umiddelbart mest økonomisk fordelagtigt at dyrke vårbyg med salg af halm.

På kort sigt er økonomien i at dyrke danske, økologiske bælgfrugter til konsum frem for andre mere traditionelle afgrøder en væsentlig faktor. Men andre parametre kan spille ind i en vurdering af, om det er fordelagtigt. På længere sigt kan bælgfrugter bidrage til et sundere sædskifte, bæredygtigheds- og klimamæssige hensyn med mere. Dog er der risici forbundet med skiftet til at dyrke danske bælgfrugter set i forhold til de mere traditionelle afgrøder som for eksempel vårbyg eller vinterhvede. Vårbyg har en høj dyrknings-sikkerhed i Danmark. Hvis afgrøden slår fejl, er restværdien en ikke-uvæsentlig faktor. Der er formentlig en større

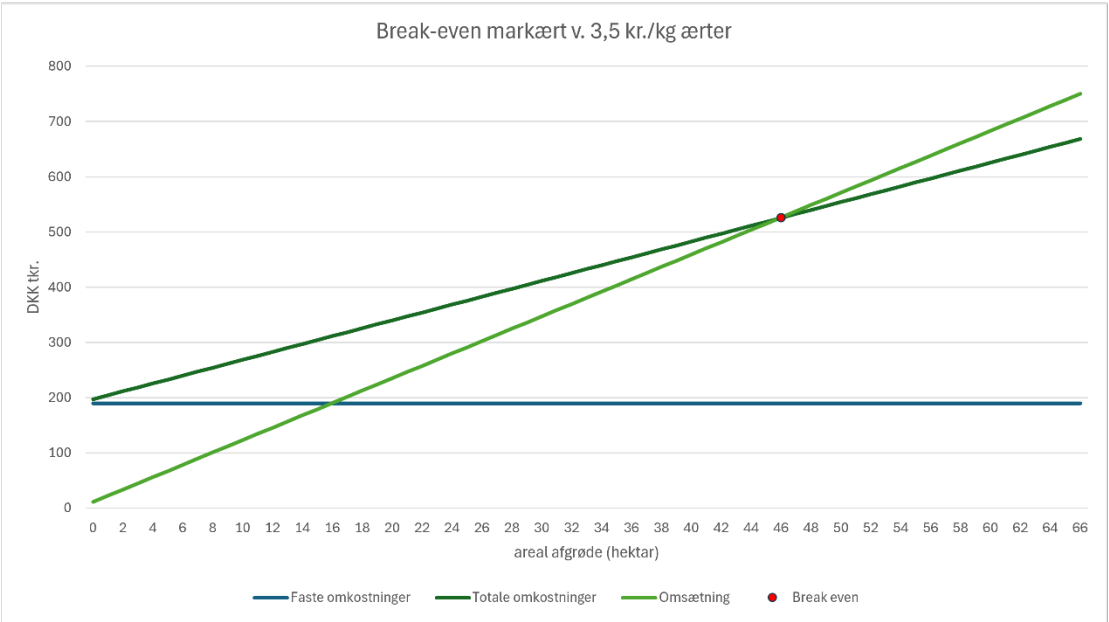
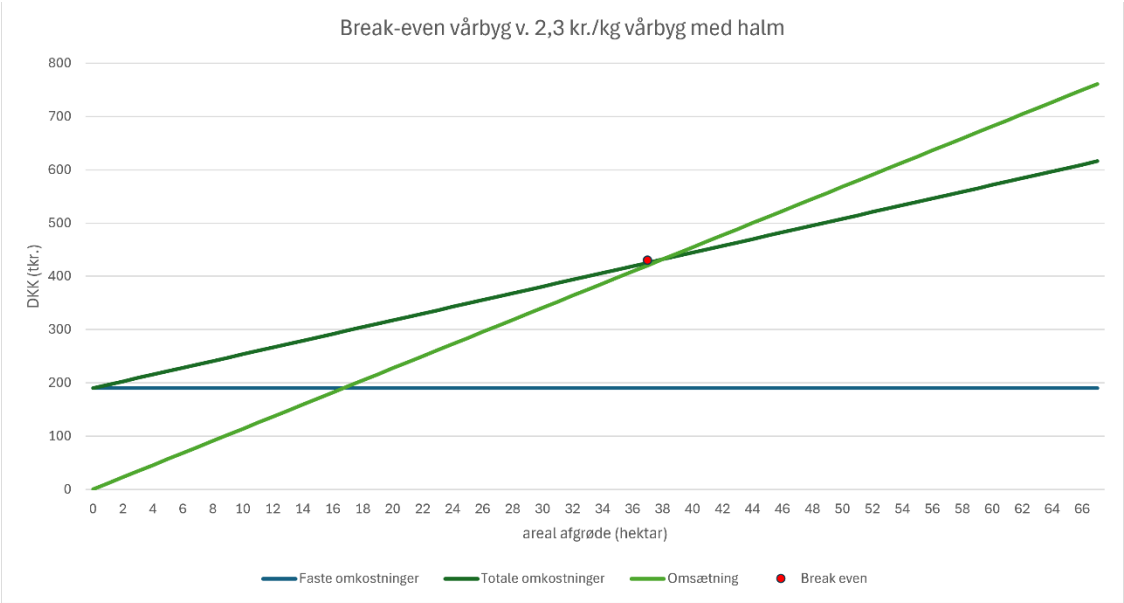
dyrkningsrisiko ved danske bælgfrugter, og spørgsmålet er, om denne risiko modsvares af en højere salgspris. Er der reelt betalingsvillighed i de sidste led af værdikæden, særligt hvis et billigere alternativ kan importeres fra udlandet? Hvad er økonomien i at entrere markedet for bælgssæd til konsum set i relation til andre landsbrugsafgrøder eller andre højværdi-afgrøder? Ud over at kunne lave økonomiske analyser af forskellige scenarier indgår også en risikoafvejning, idet spændet fra en rentabel produktion til ingen indtjening måske er større ved dyrkning af bælgssæd til konsum end for de traditionelle landbrugsafgrøder, der typisk går til foder. Hvis kvaliteten ikke er egnet til konsum, er alternativprisen for eksempelvis linser meget lav, og den reducerede indtjening dækker sjældent omkostningerne.

Set i et bredere værdikædeperspektiv er der – foruden en række overvejelser i primærproduktionen – også udfordringer i de efterfølgende led af værdikæden. Blandt andet kan det være svært at få små partier af bælgfrugter ind hos grossistledet og udfordrende for primærproducenter på forhånd at indgå aftaler om afsætning til dette led, da der netop er en vis risiko forbundet med dyrkningen. Alt i alt må det konstateres, at hvis danske, økologiske bælgfrugter skal blive mere udbredte og anvendte i dagens måltider, kræver det samarbejde og risikovillighed på tværs af hele værdikæden.

Referencer:

Databasen Farmtal Online, SEGES Innovation

Figur 1. Break-even analyse: Markært og vårbyg med salg af halm

Kilde: Farmtal Online